

влади та отримувати в установленому порядку інформацію щодо їх діяльності по запобіганню та протидії корупції; проведення не-офіційної (громадської) антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, рішень, програм; правову підтримку журналістських та громадських розслідувань та формування громадських судів; надання своїх висновків і пропозицій відповідним державним органам; участь у відкритих парламентських слуханнях з питань запобігання та протидії корупції; через суб'єктів права законодавчої ініціативи виступати з такими ініціативами у сфері запобігання корупції; розвиток інституту лобювання таких законів; гарантований державний захист осіб, які надають допомогу у протидії корупції.

Слід також зазначити, що українська «модель» протидії корупції запозичила достатній набір засобів щодо попередження корупції, випробуваних і добре відомих у світі. Разом з цим досвід показує, що ефективність стратегії боротьби з корупцією визначається не кількістю пропонованих заходів, а їх якістю, тобто здатністю реально впливати на ситуацію та змінювати її. І це головна проблема для України, яка повинна бути розв'язана перш за все у базовому Законі «Про основні засади запобігання та протидії корупції», який органічно поєднав би у собі заходи щодо попередження корупції, а також комплекс питань різних видів відповідальності за вчинення корупційних правопорушень з урахуванням їх тяжкості, суспільної небезпечності та встановлення більш зважених санкцій за них. У цьому Законі необхідно вирішити також питання щодо механізмів, способів і форм участі громадськості в реалізації антикорупційних заходів.

Що ж стосується впровадження міжнародного досвіду в антикорупційне законодавство України, то слід зазначити, що не всі вимоги антикорупційних конвенцій, стандартів і рекомендацій західних експертів можуть бути безпосередньо імплементовані в національне законодавство і знайти своє практичне застосування в Україні. Це стосується, наприклад, питання уведення кримінальної відповідальності юридичних осіб за корупційні правопорушення. Вітчизняна правова доктрина, як відомо, такий вид відповідальності юридичних осіб взагалі не сприймає, та й практично реалізувати таку ідею в сучасних умовах в нашій країні неможливо і недоцільно, оскільки принципи індивідуальної й винної відповідальності є важливими досягненнями людської цивілізації, від яких не варто відмовлятися, навіть враховуючи деякі міжнародно-правові рекомендації і багатий, але недостатньо однозначний зарубіжний досвід притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб. За злочини кримінальну відповідальність мають нести конкретні фізичні службові особи, винні в їх

вчиненні. В іншому разі до кримінальної відповідальності притягуються рядові працівники, які аж ніяк не впливали на прийняття і реалізацію протизаконних рішень керівників юридичних осіб.

Останнім часом в Україні активно обговорюються питання про створення нового спеціального державного органу у сфері протидії корупції і злочинності — Національного бюро розслідувань (НБР). Президент створив робочу групу з розробки концепції створення і організації діяльності НБР, яка має внести главі держави відповідні пропозиції, у тому числі проекти нормативно-правових актів. Це дуже складне питання, вирішення якого має як своїх прихильників, так і противників¹. Фактично тут йдеться про зміни концептуальних основ функціонування правоохоронної системи та її системне реформування. Однак концепцій таких змін ще не вироблено, а без цього таке відповідальне рішення прийнятися не може. Те, що реформування правоохоронної системи є необхідним, ні в кого не викликає сумніву, але робити це треба зважено і науково обгрунтовано з широким залученням до цього процесу науковців і практиків.

Отже, головним стратегічним напрямком подолання корупції має стати створення антикорупційних правових механізмів з широким використанням важелів громадянського суспільства. Загалом, конкретні заходи щодо боротьби з корупцією повинні бути спрямовані на вдосконалення нормативно-правової бази з питань боротьби з корупцією; захист економічної, соціальної та інших сфер життєдіяльності суспільства; здійснення організаційних і практичних заходів щодо протидії корупційним проявам, залучення до розв'язання цих проблем політичного, культурного і матеріального потенціалу держави, органів державної влади, підприємств, установ, організацій та громадських об'єднань.

Надійшла до редколегії 10.04.05

В. Голіна, член-кореспондент АПрН України

Судимість як соціально-правове явище: сутність, призначення, наслідки

Загальна частина Кримінального кодексу України містить спеціальний розділ XIII «Судимість», який складається з чотирьох статей.

¹ Див.: Мельник Н. «Попытка номер пять» не должна стать фальстартом // Зеркало недели. — 2005. — 9 апр.

Ними охоплюється сукупність норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з судимістю, її погашенням та зняттям.

Судимість — складне юридичне явище, яке має багатофункціональне соціально-правове призначення. Інститут судимості тісно пов'язаний з іншими інститутами кримінального права, правовим статусом особи, інститутами соціального контролю та ін., а у більш широкому кримінологічному плані слугує своєрідним індикатором морального стану суспільства.

Ще з давніх часів інститут судимості використовувався не тільки як засіб констатації факту засудження осіб за вчинені ними злочини і негативної репутації особи злочинця, а й призначався для інших соціальних і кримінально-правових цілей. Щоправда, в багатьох країнах світу сама реалізація цього інституту мала антигуманний, бузвірський характер стосовно винних. Констатація факту засудження за певні злочини супроводжувалася тавруванням (клеймінням) осіб з метою, з одного боку, відмітити «лиху людину», злочія, а з другого — покарати злочинця, зганьбити, знеславити, принизити його, щоб цим попередити вчинення злочинів іншими особами. Щонайменше, знак судимості «виконував» три завдання: а) забезпечував судам інформацію про злочинне минуле особи, що, у свою чергу, тягло за собою для неї несприятливі кримінально-правові наслідки; б) ускладнював втечу засуджених з місць позбавлення волі (тюрма, заслання); в) полегшував нагляд за злочинцями, які відбули покарання, тобто сприяв підвищенню рівня соціального контролю.

Разом з тим таврування (клейміння) як факт судимості особи мало низку негативних наслідків (антигуманність, довічна судимість, проблеми адаптації засуджених та ін.). Наприкінці XVIII і на початку XIX ст. у кримінально-правовій літературі склалося майже одноставне негативне ставлення до таврування (клеймування) злочинців, оскільки воно стало суперечити принципу гуманізму взагалі і перешкоджало реабілітації засуджених зокрема.

Перші кроки у налагодженні систематичного письмового обліку судимості без таврування (клейміння) засудженого були зроблені у Франції, а потім цей спосіб реєстрації судимих поширився в усьому світі. Головною метою письмової реєстрації судимостей була ідентифікація особи при вчиненні нею нового злочину, оскільки характер і кількість попередніх судимостей мали істотне соціальне і кримінально-правове значення. Реєстрація судимостей фіксувала перш за все юридичний стан засудженого, з яким законодавство будь-якої країни пов'язувало несприятливі для статусу особи позбавлення прав і кримінально-правові наслідки (рецидив злочинів, призначення пока-

рання, дострокове звільнення тощо). Крім того, саме на основі реєстрації судимостей створювався й інститут реабілітації, тобто поновлення засудженого у правах, а пізніше — у погашенні та знятті судимості як викреслення цього факту із минулого життя людини¹.

Отже, інститут судимості не слід зводити лише до несприятливих наслідків загально-правового і кримінально-правового характеру. Цей інститут виступає і як правовий засіб боротьби з рецидивом злочинів, і як основа соціального контролю за особами, що відбули покарання, і як підстава для розроблення та запровадження заходів попередження злочинності тощо.

Складовим юридичним конструктивним елементом інституту судимості є судимість. Термін «судимість» означає, що «за ким-небудь значиться судовий вирок за вчинений злочин». Відповідно до ч. 1 ст. 88 КК України особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Відтак, підставою для її виникнення є наявність специфічного юридичного складу, який включає в себе факт вчинення особою злочину, а також факт засудження її за цей злочин до кримінального покарання. Але судимість — не просто констатація факту засудження особи, а — і це головне — наявність у зв'язку з цим певних правовідносин між державою і злочинцем. Судимість особи завжди має конкретний характер. Вона тісно пов'язана з певним, вчиненим особою злочином і має реальний зміст. Правові наслідки, які виникають з визнанням особи судимою, хоча і передбачені у законі, але їх реальний обсяг для кожного засудженого різний і залежить від ступеня тяжкості вчиненого злочину, виду і строку покарання, статусу особи та ін. Зв'язок судимості з конкретним злочином опосередковується покаранням, оскільки важливою рисою кримінального покарання (на відміну від інших заходів державного примусу) є те, що при його призначенні судом виникає судимість.

Таким чином, наявність конкретної судимості не тільки є компрометуючою особою обставиною у повсякденному розумінні, а й тягне за собою для неї у зазначених законом випадках обмеження її загально-соціальних прав і несприятливі кримінально-правові наслідки. Тобто судимість перетворюється на складовий чинник формування особливості соціальної і юридичної конструкції — стан судимості особи.

¹ Див.: Гогель С. К. Курс уголовной политики в связи с уголовной социологией. — СПб., 1910. — С. 321, 332, 337; Терзиев Н. Основные организационно-правовые вопросы регистрации судимости // Уч. тр. Всесоюз. ин-та юрид. наук Министерства юстиции СССР. Вып. X / Под ред. И. Т. Голякова. — М., 1947. — С. 281–323.

Вирішення питання про сутність судимості надасть змогу визначити її поняття, а також зрозуміти правову природу погашення та зняття судимості, що має не тільки суто теоретичне значення. Від цього залежать, зокрема, ті вимоги, що ставляться до інституту судимості теорією боротьби зі злочинністю.

Питання про висвітлення сутності судимості, тобто її соціально-правової обумовленості й призначення, самостійно розглядалися лише в деяких наукових працях (С. Зельдов, М. Степаненко, В. Філімонов та ін.). Але частіше за все криміналісти торкалися цього питання частково при розгляді інших проблем кримінального права, зокрема кримінальної відповідальності, її змісту та етапів реалізації, покарання, його цілей тощо.

Слід навести деякі з найбільш відомих висловлювань з цього приводу. До речі, цікаво простежити аргументацію авторів щодо правової природи судимості.

Так, С. Зельдов пов'язує правову природу судимості з покаранням і розглядає її як його невіддільну властивість. Як складовий елемент покарання і правовий наслідок його призначення судимість, за його словами, характеризується такими ж самими властивостями і цілями, що і покарання. Тобто властивості і цілі покарання та судимості збігаються, хоча обсяг і характер їх впливу на особу неоднакові, зокрема: з призначенням покарання засуджений, як правило, вже володіє благом, котрого він лишається, тоді як судимість, за висловленням В. Філімонова, часто позбавляє засудженого можливого блага на право користування, на яке він, мабуть, ніколи і не претендував¹. Сутність судимості, на думку С. Зельдова, полягає в тому, що вона є специфічним правовим засобом продовження досягнення цілей покарання і після його відбуття².

Навряд чи допустимо змішувати правову природу покарання і судимості. Критично розглядаючи зазначену позицію С. Зельдова, слід зауважити таке.

1. Зовнішня схожість цих інститутів не ототожнює їх внутрішню правову природу. Дійсно, судимість за чинним кримінальним законодавством виникає після призначення покарання з набранням законної сили обвинувальним вироком, але не тому, що вона притаманна

¹ Див.: *Філімонов В. Д.* Судимость и ее погашение по советскому уголовному праву // Тр. Томск. ун-та. — 1957. — Т. 137. — С. 102.

² Див.: *Зельдов С. И.* Институт судимости в советском уголовном праве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — М., 1967. — С. 3–4; *його ж.* О понятии судимости // Правоведение. — 1972. — № 1. — С. 61–63.

покаранню, а внаслідок створення теорією вітчизняного кримінального права інституту судимості.

2. Отже, інститут судимості, як і її складовий елемент — судимість, є результатом правотворчого пошуку теорією і практикою нових найбільш ефективних форм і методів боротьби зі злочинністю, у тому числі з рецидивом злочинів, що підтверджується історією розвитку інституту судимості у вітчизняному кримінальному законодавстві¹. До речі, за кримінальним законодавством, наприклад, Великої Британії офіційне застереження щодо неповнолітніх, які вчинили злочин, заноситься до спеціального реєстру поліції і при вчиненні цим неповнолітнім нового злочину розглядається судом як попередня судимість, хоча покарання взагалі не було².

3. Розгляд судимості як складової частини покарання веде до апріорного визнання неадекватності індивідуалізації покарання його меті — виправлення особи, тобто сутність судимості зводиться до покриття «недостатності покарання» шляхом установлення загально-соціальних обмежень і кримінально-правових негативних наслідків, які випливають із судимості³. Суть їх полягає не в тому, щоб додатково покарати особу за вчинений нею злочин, продовжувати справляти на неї карально-виховний вплив після відбуття покарання. Такої мети інститут судимості все ж не має. Завдання судимості інше: створити у свідомості засудженого додаткові мотиви утримання від вчинення нових злочинів. Наявність у законодавстві норм про погашення та зняття судимості, визнання засудженого, у зв'язку з цим несудимим, ще більше стимулює його законслухняну поведінку. Отже, судимість — це певна засторога для особи настання істотних негативних наслідків при відхиленні від законслухняності, вона є формою посилення в особі відповідальності за свою поведінку. Це врешті-решт правовий захід попереджувального впливу на громадян.

А. Піонтковський вважав, що реалізація основного кримінально-правового відношення між державою і злочинцем, тобто кримінальна відповідальність, припиняється з моменту відбуття покарання. Ті правові відносини, що виникають після відбуття покарання і пов'язані

¹ Див.: *Голіна В. В.* Погашение и снятие судимости по советскому уголовному праву. — Х., 1979. — С. 25–59.

² Див.: *Головко Л. В.* Альтернативы уголовному преследованию в современном праве. — СПб., 2002. — С. 61.

³ Див.: *Степаненко М. В.* Судимость и её правовые последствия (спорные и нерешенные вопросы): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — М., 1984. — С. 12–13.

з обмеженням правового становища судимої особи протягом строку погашення судимості, є не етап реалізації кримінальної відповідальності, а спеціальне кримінально-правове відношення, що виникає в силу кримінального закону після реалізації права держави на покарання злочинця. Судимість не є покаранням, а являє собою наслідок відбуття покарання. Тому вона — не процес відбуття кримінальної відповідальності, а її наслідок¹. Позиція відомого криміналіста стосовно природи інституту судимості є, на наш погляд, суперечливою. По-перше, він відкидав думку про те, що судимість особи є продовженням її кримінальної відповідальності. Але ж це так: реалізація кримінальної відповідальності (не покарання) завершується погашенням або зняттям судимості. По-друге, судимість виникає з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і продовжується до її погашення або зняття. Тому вона не може бути наслідком відбуття покарання.

По-третє, все ж не розкривається соціально-правове призначення судимості.

Думку про те, що судимість — наслідок покарання або його відбуття, поділяють і сучасні юристи².

В юридичній літературі здійснювалася спроба розкрити сутність судимості не тільки через співвідношення її з покаранням, а й у цілому з інститутом кримінальної відповідальності.

Етимологічне розуміння терміна «відповідальність» означає покладений на будь-кого обов'язок відповідати за вчинок. Особа, яка порушила закон, вступає з державою в певні, передбачені законом правовідносини, стрижнем яких є інститут кримінальної відповідальності, що характеризується, зокрема, сукупністю притаманних йому заходів державного примусу. Дію цих заходів, тобто конкретні обмеження прав і свобод, за законом винна особа повинна відчувати на різних етапах реалізації кримінальної відповідальності. Отже, сутністю кримінальної відповідальності є обмеження прав і свобод правопорушника. «Оскільки метою такої відповідальності, — зауважує Ю. Баулін, — є покарання, а також виправлення злочинця і попередження злочинів, то кримінальна відповідальність не може бути нічим іншим, як обмежен-

¹ Див.: *Пионтковский А. А.* О понятии уголовной ответственности // Сов. государство и право. — 1967. — № 12. — С. 44.

² Див., напр.: *Яценко С. С.* Інститут кримінальної відповідальності в новому Кримінальному кодексі України та інших нормативно-правових актах: аспект узгодженості // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: Мат. міжнар. наук.-практ. конф. [Харків] 25–26 жовт. 2001 р. / Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. — К.; Х., 2002. — С. 44.

ням прав і свобод правопорушника»¹. Вид і міра зазнавання особою таких обмежень мають бути визначені законодавцем, призначені судом і здійснені спеціальними формами виконавчої влади².

Таким чином, кримінальна відповідальність — це вимушене зазнавання особою, яка вчинила злочин, державного осуду, а також передбачених КК України обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вироком суду і покладаються на винного спеціальними органами держави³. З видових ознак кримінальної відповідальності вбачається, що крім санкцій, тобто самого покарання, вона залежно від волі законодавця, державної кримінально-правової політики конструктивно може включати в свій арсенал правових засобів примусового впливу будь-які інші позбавлення і обмеження (заборони, приписи, підстави тощо), регулюючи порядок їх застосування і обсяг певними правовими ситуаціями (наприклад, повторність, сукупність, рецидив злочинів, призначення покарання та ін.).

Серед таких правових засобів кримінальної відповідальності і є, на наш погляд, інститут судимості, судимість. Вважається, що інститут судимості у сучасному українському законодавстві не існує (і, мабуть, взагалі не повинен існувати) самостійно у відриві від інституту кримінальної відповідальності. Тому судимість — не наслідок кримінальної відповідальності і не наслідок її індивідуалізації⁴. Дійсно, з індивідуалізацією кримінальної відповідальності пов'язаний обсяг кримінально-правового примусу (і не тільки його), від якого залежить правовий статус засудженої особи. Але ж сама індивідуалізація кримінальної відповідальності — це передбачена законом її конкретизація судом стосовно певної особи, тобто переведення належного в суще. Мабуть, завжди існуватимуть кримінальна відповідальність та її індивідуалізація, але держава може відмовитися від інституту судимості або різко звузити його застосування.

Отже, викликаний юридичною практикою боротьби зі злочинністю і створений кримінально-правовою теорією інститут судимості став невіддільною частиною кримінальної відповідальності особи за

¹ *Баулін Ю.* Кримінальна відповідальність: сутність, зміст та правова форма // Вісник Академії правових наук України. — 2003. — № 2–3. — С. 627.

² Див.: Там само. — С. 627.

³ Див.: Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін та ін.; За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К., 2001. — С. 27.

⁴ Див.: *Баулін Ю. В.* Вказ. праця. — С. 631.

свою злочинну поведінку. Саме у зв'язку з цим законодавець наділяє конкретну судимість особи на деякий час (а може, і довічно) певними негативними наслідками, які так чи інакше детермінують поведінку засудженого. Наявність інституту судимості як складової частини кримінальної відповідальності не означає неминучості його законодавчого застосування при всіх кримінально-правових ситуаціях. Відтак інститут судимості — це сукупність правових норм, що регулюють відносини, які виникають у сфері досягнення та закріплення цілей кримінальної відповідальності, а також посилення боротьби з рецидивом злочинів. До цілей кримінальної відповідальності можна віднести: засудження злочинця і його діяння обвинувальним вироком, що набрав законної сили; покарання винного; визнання особи судимою і такою, що перебуває у спеціальному юридичному стані судимості; покладання на особу, що має судимість, додаткових — відмінних від покарання — позбавлень і обмежень загальноправового і кримінально-правового характеру, вид і міра яких визначені у кримінальному законі; досягнення і закріплення цілей покарання; попередження злочинів.

Хоча судимість абстрактно передбачає певні позбавлення і обмеження прав і свобод засудженого, але їх реальна міра (обсяг, умови настання, час дії тощо) визначаються конкретною судимістю за той чи інший вчинений особою злочин, передбачений Особливою частиною КК України. Ця міра зумовлюється індивідуалізацією кримінальної відповідальності у конкретному випадку. Індивідуалізація останньої виступає передумовою настання негативних наслідків певної судимості особи. Особа вважається такою, що має судимість не взагалі, а конкретну судимість, яка тісно пов'язана з вчиненим особою злочином (злочинами) і призначеним покаранням. Судимість особи — складовий змістовний елемент індивідуалізованої кримінальної відповідальності. Такий висновок дає змогу розкрити сутність, соціальну обумовленість і призначення інституту судимості.

Судимість як складова частина кримінальної відповідальності є правовим засобом, за допомогою якого вирішуються такі соціально-правові завдання: підвищення її правового впливу на засудженого шляхом створення для нього стану судимості; досягнення і закріплення цілей покарання; слугування як елемента конструювання складів злочинів з підвищеним ступенем тяжкості; попередження рецидиву злочинів.

З огляду на загальні міркування щодо сутності судимості виникає потреба визначитись з її поняттям. Слід зазначити, що спроб визначити це поняття в юридичній літературі робилося чимало.

Одні автори вважали, що судимість — це кримінально-правовий стан особи, який створений для неї фактом засудження судом до будь-якої міри покарання за вчинений злочин¹ або позбавлення прав у зв'язку з фактом засудження особи за конкретний злочин²; ганебний факт наявності в особі у минулому відбутото покарання³; факт засудження особи за вчинений нею злочин, визнання її суспільно небезпечною особою, яка потребує громадського і державного контролю до повного закріплення результатів виправлення і перевиховання⁴; правовий наслідок засудження особи вироком суду до покарання, і за своїм змістом вона виражається у такому стані особи, який пов'язаний з певними цивільно-правовими і кримінально-правовими обмеженнями⁵; особливий правовий статус особи⁶.

Дослідження вчених дають змогу виділити основні ознаки цього правового явища. В їх сукупності судимість — правовий стан особи, створений реалізацією кримінальної відповідальності, що стає підставою для застосування до винного передбачених законом обмежень його прав і свобод у певний час; нерозривно пов'язана з конкретним злочином, вчиненим особою, і призначеним покаранням; тягне за собою за умов, передбачених законом, загальноправові та кримінально-правові негативні наслідки; правовий засіб досягнення і закріплення цілей кримінальної відповідальності.

Отже, судимість особи — це її правовий стан, створений реалізацією кримінальної відповідальності, що виникає внаслідок засудження винної особи обвинувальним вироком суду за вчинений нею злочин до покарання, який виступає підставою для державного осуду і застосування до неї передбачених законом обмежень та втрат і відіграє роль засобу, що сприяє досягненню і закріпленню цілей кримінальної відповідальності.

Судимість як факт засудження особи судом можна розглядати з різних сторін: це і риса біографії людини, яка, можливо, супроводжуватиме її все життя і навіть залишиться у пам'яті нащадків; це і правова ха-

¹ Див.: Юридический словарь. — М., 1953. — С. 675.

² Див.: Филимонов В. Д. Вказ. праця. — С. 114.

³ Див.: Комментарий к УК РСФСР. — Л., 1962. — С. 133.

⁴ Див.: Лейст О. Э. Санкция в советском праве. — М., 1962. — С. 145.

⁵ Див.: Зельдов С. И. О понятии судимости. — С. 69; Кримінальне право України. — С. 364.

⁶ Див.: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. — 3-є вид., перероб. та доп. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К., 2004. — С. 186.

рактеристика особи; це і певний моральний осуд, ставлення до такої особи з боку суспільства; це і показник злочинної поведінки особи тощо.

Судимість як певний правовий стан особи свідчить про те, що особа має конкретну непогашену або незняту судимість. Судимість персоніфікована і юридично пов'язана лише з даною особою; її часові межі чітко визначені в законі; обмеження прав і свобод, а також інші несприятливі для особи правові наслідки пов'язані не взагалі з судимістю, а з тим злочином, який особа вчинила і за який була засуджена.

Наявність у особи судимості ще не створює само по собі підстав для обмеження її суб'єктивних прав, здійснення відносно неї суспільного контролю. Судимість тягне за собою загальноправові і кримінально-правові наслідки для особи тільки за волею законодавця, який такі наслідки передбачає в законі. Ці наслідки за тією ж волею можуть довільно збільшуватися — навіть до абсурду, як це було раніш, або гранично звужуватися, як це має місце зараз.

Надійшла до редколегії 21.03.05

С. Василюк, доцент (м. Луцьк)

Проблеми запровадження зовнішнього контролю за здійсненням правосуддя в Україні

В Програмі діяльності Уряду «Назустріч людям» намічено низку заходів, спрямованих на поліпшення судочинства¹. З цією метою Уряд передбачає забезпечити прозорість судових рішень шляхом запровадження механізму їх оприлюднення через Інтернет та іншими засобами з дотриманням при цьому вимог ст. 32 Конституції України; запровадити Реєстр судових рішень із створенням відповідної бази даних та забезпечення у встановленому законом порядку доступу до неї. Крім того, з метою подолання корупції Уряд передбачає запровадження механізму аналізу судових рішень щодо їх відповідності Конституції та законам України; забезпечення однакового застосування судами законів України, вдосконалення законодавчого регулювання; посилення ролі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування в запобіганні корупції в судах, здійснення заходів реагування на факти корупційних та інших дій, пов'язаних з корупцією, притягнення до відповідальності суддів, які вчинили такі діяння.

¹ Див.: Урядовий кур'єр. — 2005. — 11 лют. — С. 7.

Намічені Урядом заходи по здійсненню правомірного зовнішнього контролю за діяльністю судів суспільство зустріло неоднозначно. Тому необхідно створити відповідне законодавче підґрунтя для їх успішної реалізації. З цією метою слід активізувати наукові дослідження і творчо використовувати досвід інших країн щодо цього питання.

У багатьох зарубіжних країнах важлива роль у механізмі стримувань і противаг відводиться органам конституційної юрисдикції. І не лише стосовно законодавчої та виконавчої влади, а й судової. Так, в Основному законі ФРН закріплено право громадян на конституційну скаргу. Вона зарекомендувала себе найважливішим способом утвердження фундаментальних прав людини. Кожен громадянин після того, як ним вичерпані всі можливості судового оскарження, має право безпосередньо звертатися до Федерального Конституційного Суду.¹ Відповідно до п. 4 ст. 125 Конституції РФ громадяни також мають право звернутися зі скаргою до Конституційного Суду про порушення їх конституційних прав і свобод. Такої можливості відповідно до Конституції громадяни України не мають. Згідно зі ст.ст. 42, 43, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єктом права на конституційне звернення з питань дачі висновків Конституційним Судом України щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України можуть бути лише ті громадяни України, іноземці, особи без громадянства або юридичні особи, які вважають, що неоднозначне застосування положень Конституції або законів України судами України, іншими органами державної влади може призвести або призвело до порушення їх конституційних прав та свобод. Тобто є певні винятки із загального правила, передбаченого ст. 150 Конституції України, що громадянин України не може бути суб'єктом права на конституційне звернення. Однак поки що Конституційний Суд України розглянув незначну кількість справ за зверненням фізичних осіб і, зрозуміло, що ці факти не дають підстав розцінювати таку діяльність конституційної юстиції як універсальний спосіб захисту прав і свобод громадян.

Зовнішній контроль за діяльністю судової влади є вкрай необхідним для захисту громадян від свавілля суддів². Пропозиції про

¹ Див.: Круїс К. Колишній суддя Федерального Конституційного Суду Німеччини. Процесуальні гарантії в Європейській конвенції з прав людини (ст. 6 Конституції України) // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 2. — С. 52.

² Див.: Свиридов Борис. Чи потрібен судовій владі контроль? // Урядовий кур'єр. — 1998. — 28 лип. — С. 9.